

aplicat, p. ex. a pendants o roquers oberts en esclatxa: *Es Baduluc*, te. d'Esporles, mall. (BDLC XIII, 8) (cf. *badaluc*, DECAt I, 536b51); *El Badall*, te. de Benigembla (XXXIV, 168.18); i altres DECAt, 536a1ss. *Badals*, cognom de Castellfollit, a. 1820, potser no ve d'això sinó d'*Abadals*; *Badaria*, cognom d'un testimoni, en doc. de l'a. 883, relatiu a la Roca d'Albera (collecció Moreau II, 213).

BADALONA

L'antiga ciutat, veïna de Barcelona.

PRON. MOD.: *bədəlónə*, oït sempre així [1909 etc.] a Bna., al Maresme etc.

DOC. ANT. MEDIEVAL. *Bitulona* a. 977 (*Cartulari St. Cugat* I, 100); id. 983 (id. I, 126; Mas, N. H. *Bi. Bna.* IV, 92); id. 989 (Mas IX, 43); *Betilone* 996 (Mas XIII, 83); *Betilona* 1002 (*Cart. St. Cugat* II, 32); *Bedelona* 997 (Mas IV, 73); *Bitulona* 1012 Mas IX, 20 133); id. 1174 (*Cart. Poblet*, 153); *Betulona* 1013 (Mas IX, 140); *Betolona* 1045 (*Cart. St. Cugat* II, 247); *vico Betulona* 1045 (BABL VI, 355). La grafia moderna *Badalona*, ja un cop a. 997 (Mas XIII, 83); 1225 (BABL I, 284); 1312 (Finke, *Acta Ar.* I, p. XCII); 25 i es generalitza des del cens de 1359 (*CoDoACA* XII, 5).

Edat Antiga. *Baetulo*, Plini III, 22; id. Pomponi Mela, *De Situ Orbis* II, VI, 90; però en II, VIII, P. Mela aplica el mateix nom a un riu, evidentment el 30 *Besòs*; *Βαυτουλόν* Ptolomeu II, VI, 18; el gentilici *Baetulonenses* en el C. I. L. 4606-8, 4611. Sobre aquestes dades, Othmer, *BABL* VI, 332; Cabrera, *Dicc. Etim.*, s. v.; i Schmoll, *Südlusitan. Inscr.* 19 (sobre el valor fonètic precís que hi té la *-u-* / gr. *ov*). D'altra 35 banda en inscr. en lletres ibèriques: *Baitolo* (Schmoll, *l. c.*, i S. Mariner, *Homen. a Tovar*, 1972, 291); i en monedes ibèriques *Paitolo*, Vives Escudero, *La Mon. Hispánica*, Md. 1926, II, 61-62. [És sabut que en els escrits ibèrics no es distingeixen gràficament *p* i *b*]. 40

ETIM.: problema a enllaçar amb el de *Besòs*, del qual és inseparable; com que en tractarem juntament, passo a exposar les dades del

BESÒS el riu que desemboca ben prop de Badalona, entre aquesta ciutat i la capital.

PRON. *bəzós* (única que he sentit, 1909 ss.).

DOC. ANT. «Iusta alveo *Bisautio*, in terminio *Bitulona*, ubi dicunt Pui(u)o de Arvenno ---» a. 977 (en un pergami original, copiat *Cart. de St. Cugat* I, 100); *Bissaucio* 990, Balari (*Orig. 125-6*) «infra muros 30 Barchinona --- et contra flumen *Bisantium*», doc. que pretén ser de 986, però sembla ser més aviat de 990 (*Cat. Car.* II, 198.28) [*-antium* err. òbvia per *-autium* o *-aucium*, en tot cas dada poc fidedigna]; *Bisautio* 994 (*Cart. St. Cugat* I, 249); *Bisautio* 1005 (*Cart.* 35 *St. Cugat* II, 45); «ultra alveo *Bissocio*» 1013 (collecció Moreau XVIII, 228; i CCandi, *Mi. Hi. Cat.* I, 77); *Bissocium* 1032 (Balari, *l. c.*); «flumine *Bisoz*» 1040, perg. orig. (*Cart. St. Cugat* II, 212); *Bisocio* 1045 (*Cart. St. Cugat* II, 249); «littore --- *Bisauicii*» 1047 60

(CCandi, *M. Hi. Cat.* I, 78); *Besocio* 1052 (CCandi, o. c. I, 116); *Bisauicii* 1054 (CCandi, o. c. I, 117); «flumine *Bisoz*» 1063 (*Cart. St. Cugat* II, 302); *Bisocii* 1073 (Balari); «impetus *Bisocii*» 1096 (Mas, N. *Hi. Bna.* 1146); *Bisauicii* 1122 (Balari); «flumine *Bisocii*» citat junt amb St. Andreu de Palomar, 1136 (D'Albon, *Cart. du Temple*, p. 94).

En total 16 mencions des de 977 a 1136, quasi totes amb *-s* simple (amb *ss* només tres, les citades per Balari). Totes terminen en *-z* o en les grafies llatinitzades *-cio*, *-tio* (cap en *-s*), o sigui que tot plegat equival a cat. *Besoç* (amb l'antiga africada ç, que fins al S. XII no es confongué amb la fricativa *s*). Des de 1012 hi ha *o* en la síl·laba tònica (en nou mencions entre les 15 setze, contra set) però *au* en les quatre mencions més antigues (començant des de 35 anys abans) i també en altres tres.

ETIM. Crec meritori i encertat, com féu Montoliu (*BDC* x, 6) posar de relleu el fet que P. Mela doni al riu el nom mateix que a la ciutat, *Baetulo*; així mateix en el pergami original de 977 (primera data històrica del nom del riu), i en bastants més, apareixen junts, quasi inseparables, la ciutat i el Besòs. Ja Montoliu va sospitar que hi hagi relació etimològica entre els dos noms. Però és impossible seguir-lo quan suggereix per al riu un ètmon BAETUL-ŌSUS: és clar que hi ha *-òç*, amb africada en les formes antigues, i vocal oberta, en la pron. moderna.² I ja no cal dir que *-TUL-* no podia donar *-s*.

La temptativa etimològica de Balari era impossible; als ulls de la lingüística s'ha de qualificar d'absurda. Seria l'adv. ll. BIS + una variant de *salze* «per les salzeredes dels costats». No solament perquè *salze*, llatí SALICEM, no ha tingut mai *ò* ni *au*, ni en llatí ni en català. La *-s-* sonora i senzilla unànime en la llengua moderna i àdhuc en l'antiga, també s'oposaria a una base etimològica BIS-SAUCIUS, del ll. cl. *saucius* 'ferit': l'altre sentit en què bifurca Balari la seva etimologia. En va s'argumentaria que pogués referir-se a aigües desviades o «sangrades» al riu; ni 'ferit' es podria aplicar a pèrdues d'aigües o sèquies, ni SAUCIUS existeix en cap llengua romànica, ni la suma de les dues *ss* (inicial i final), podia passar a *-s-* sonora; i ja el desmenten les dades medievals, encara que a ell el 45 vagin desorientar un parell d'excepcions documentals en *-ss-* —excepcions que només coneixem per ell!

Resta la versemblança que en el *Be-* de *Besòs* i el de *Bedolona* hi hagi un element comú; car en el nom de la ciutat la inicial *Be-* és constant fins al S. XIII, i és BAITOLO, o BAET- en totes les dades de l'Antiguitat. Podríem dubtar-ne si *Besòs* fos nom d'un riu que vingui de lluny, amb curs prolongat, i d'unes fonts llunyanes. Però *Besòs* és un nom peculiar de la part baixa: com observava el cronista Jer. Pujades (que en parla molt, aa. 1601-1605, *Diet.* I, 213, 274), el nom *Besòs* no s'ha dit més que des de Montcada —ja a les portes de Badalona; molt poc més amunt, es forma per l'aiguabarreig dels rius *Congost* i *Mogent*, noms antics tots dos, de cursos igual importants (i el *Mogent*, havia dut abans el nom d'*Arija*) (veg. AR-, radi-